

БЪЛГАРИТЕ В ЛОНДОН: МОТИВАЦИИ, ЖИЗНЕНИ ПЛАНОВЕ, СОЦИАЛНИ КОНТАКТИ И ИДЕНТИЧНОСТ

**Докторант Гергана Куртакова, gergana_kurtakova@abv.bg
Философско-исторически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**

Резюме: Настоящата статия представя случаи на български мигранти, пребиваващи в Лондон и ги анализира от теоретичната перспектива на транснационализма в миграционните изследвания. Основните изследователски въпроси са: какви са мотивите за емиграция, източниците на подкрепа в местния контекст, предизвикателствата пред формирането на нова идентичност и жизнените планове на представители на българската общност в английската столица. Дълбочинните интервюта (проведени в периода от края на 2020 г. до лятото на 2021 година) са част от емпирично изследване, извършено за целите на десертационен труд на тема: „*Транснационализъм и социални мрежи*“.

Ключови думи: мигранти, транснационализъм, Лондон, предизвикателства, жизненни планове

JEL: F22

BULGARIANS IN LONDON: MOTIVATIONS, LIFE PLANS, SOCIAL CONTACTS AND IDENTITY

**PhD Student Gergana Kurtakova, gergana_kurtakova@abv.bg
“Paisii Hilendarski” University Of Plovdiv**

Abstract: This article presents cases of Bulgarian migrants residing in London and analyses them from the theoretical perspective of transnationalism in migration studies. The main research questions are: what are the motives for emigration, the sources of support in the local context, the challenges of forming a new identity and the life plans of the representatives of the Bulgarian community in the English capital. The in-depth interviews (conducted between the end of 2020 and the summer of 2021) are part of an empirical study conducted for a dissertation on "Transnationalism and Social Networks".

Key words: migrants, transnationalism, London, challenges, life plans

JEL: F22

Въведение

Повече от 30 години след началото на прехода на България към демокрация и пазарна икономика, емиграцията на българи в чужбина продължава, и тя е посочвана в медийния дискурс като основна причина за негативните демографски тенденции в страната: отрицателен прираст на населението и неговото застаряване. Обратната тенденция – на завръщане на българи с опит от обучение и работа в други страни също е налице, но е далеч от компенсиране на изходящия поток и България продължава да бъде определяна като емигрантска страна, за разлика от повечето държави-членки на Европейския съюз. Съществува разлика от ситуацията преди началото на промените – българската емиграция като цяло вече не може да бъде определена като гурбетчийство, а самите емигранти виждат себе си като мобилни българи. Това е особено приложимо за тези, напуснали страната след началото на прехода към демокрация и установили се в страни-членки на ЕС. Миграцията в съвременните условия не е еднопосочно пресичане на националните граници, а транснационално движение със значително по-висока степен на свобода и възможности за самоизява.

Особен интерес представлява ситуацията на нашите сънародници в Лондон – глобалният град, който е привлекателен център за предприемчиви хора от различни краища на Европа (Favell, 2011). Лондон е едновременно британски и глобален град и представлява значително по-различен контекст от други по-малки градове във Великобритания. Обединеното кралство запази ограничения в достъпа до вътрешния си пазар за българи и румънци и след 2007 г., когато двете страни се присъединиха към ЕС, а Брекзит – официалното излизане на страната от Европейския съюз от януари 2020 г., постави нови предизвикателства пред тяхната трудова реализация и социална интеграция.

Българските емигранти в Лондон са обект на изследователски интерес в нашата литература. В книгата си „Българските емигранти в Англия - минало и съвременност“ Мила Маева (2017) се фокусира върху настаняването, интеграцията и адаптацията на българите в Англия предимно от етнографска перспектива. Анна Кръстева (2014) изследва българската емиграция в по-широк социален контекст и извежда темата за транснационализма на мигрантите, които живеят „тук“ и „там“. Сийка Ковачева и Борис Попиванов (2012) в проучване на работещите мигранти в четири големи европейски града, включително и Лондон, представят многообразието от аспекти на жизнения опит на тези мобилни българи в тяхното единство, като подчертават ролята на различни действащи лица в миграционния процес: семействата на емигрантите, служителите в агенциите за набиране на персонал за работа в чужбина, работодателите, колегите и съседските общности в приемащата страна, както и самите емигранти като активно формиращи своята жизнена стратегия.

1. Перспективата на транснационализма в изследванията на миграцията

За отправна точка на “Транснационалният обрат“ в изследванията на миграцията се счита началото на 90-те години на миналия век, когато транснационализмът бива обект на дебати и се превръща в един от най-оспорваните термини. Транснационалната парадигма е приета положително от различни

дисциплини, но търси своята концептуална рамка, в която да бъдат правени нужните емпирични и релевантни констатации.

Целта на това изследване е да бъдат представени българските мигранти в Лондон по отношение на техните мотивации, жизнени планове, социални контакти и идентичност. Чрез въвеждането на транснационална перспектива в хода на изследването се предоставя възможността да бъдат илюстрирани множеството интензивни трансгранични икономически връзки между мигрантите и страните, от които те произхождат. При по-обстояен преглед на този вид отношения би могло да се направи прогноза как „новите“ мигранти ще развият своите жизнени стратегии в бъдещето.

В представения емпиричен материал се открояват жизнени стратегии, обвързани с нови типове мотивации при вземане на решения за миграция, поддържане на социални връзки със силен интензитет и „отворени“ планове по отношение на бъдещето. По отношение на идентичност и принадлежност, изследваните мигранти в Лондон се чувстват българи, но и граждани на света. Прогнозата е за засилено чувство за глобалност, поддържане на връзки в повече от една страна и търсене на възможности за реализация без обвързване с конкретна държава, а с предоставени възможности.

Концепцията за транснационализъм се отнася до множество връзки и взаимодействия, свързващи хората и институциите отвъд границите на националните държави, като транснационалните дейности могат да бъдат определени като *„тези, които се провеждат периодично през националните граници и които изискват редовно и значително отделяне на време от участниците. Според Портес такива дейности могат да се провеждат от относително мощни участници, като представители на национални правителства и многонационални корпорации, или могат да бъдат инициирани от по-скромни личности, като имигранти и роднини и отношения на техните държави, като те не се ограничават само до икономически предприятия, но включват и политически, културни и религиозни инициативи.“* Portes (1999 : 463)

Това определение на Портес демонстрира тясната връзка между транснационализма и глобализацията, която също се отнася основно до бързото разширяване на трансграничните транзакции и мрежи във всички области на живота. В същото време концепцията предполага, че границите между националните държави стават все по-малко очевидни, размиват се. Транснационалните общности са един от аспектите на транснационализма- те са групи, чиято идентичност не се основава главно на привързаност към дадена територия. Понятието за транснационална общност поставя акцент върху човешкия фактор, защото такива групи са резултат от трансгранични дейности, които свързват хора, семейства и цели местни групи. Заедно с глобализацията рязкото увеличаване на транснационалните общности подкопава средствата за контрол на различията, които се основават на териториалността. Транснационалните общности представляват мощно предизвикателство за традиционните идеи за принадлежност към националните държави (Castles, 2000).

За Кръстева транснационализмът отваря широк теоретичен хоризонт за комплексни идентичности, лоялности, участие, ангажираност. Транснационализмът е един от най-активните източници на иновативност в миграционните изследвания и

аргументиране на нова концепция. Интерпретацията на Анна Кръстева е, че съвременните миграции се развиват по посока на нови и разнообразни форми на мобилност, докато политиките продължават да изхождат преимуществено от класическото разбиране за миграцията като дефинитивна. (Кръстева, 2014)

Кивисто (Kivisto, 2001) смята, че една от най-благоприятните области на изследване е транснационалната миграция, защото обект на изследователски интерес могат да бъдат въпроси като забележимото взаимодействие с институциите на приемащото общество, съответно миграционните политики на държавите, каква е ролята на дискриминацията за ограничаване на достъпа до институциите на гражданското общество на приемащото общество, достъп до компютри в дома и приемащите общества, както и разходите и други трудности, които засягат групи от мигранти.

По отношение на миграцията, която е свързана с няколко места наведнъж - или „да не съм нито тук, нито там“ би могла да се характеризира с мигранти, които водят транснационален и многостранен живот, в който обменът и трансграничните взаимодействия са една много устойчива част от реалността и дейностите им. От своя страна тези обмени могат да бъдат под формата на идеи, ценности и добри практики, политическа мобилизация и икономически принос.

Транснационализмът създава по-голяма степен на връзка между индивидите и трансграничните общества, което води до определени социални, културни, икономически и политически промени. Именно заради тези породили се трансгранични връзки между обществата в резултат на миграция се налага формулиране и прилагане на подходящи политически намеси от държавите. Миграционните модели също са претърпели своята метаморфоза, като днес миграцията може да бъде краткосрочна или дългосрочна, временна или постоянна или да се състои от различни вариращи маршрути, включително обратно до страната на произход. Мигрантите от един конкретен регион или град в една страна се преместват предимно в един конкретен регион или град в друга държава, често с помощта на вече изградени мрежи. Това не е нов и непознат феномен, но е един от проводниците на транснационализма.

Марков и Пилева в своята статия „Транснационални миграции“ пишат за тези мигранти, които поддържат активни контакти и осъществяват финансова дейност, но не обвързват тези дейности със завръщаща се миграция. Много от мигрантите днес са въввлечени в сложни и многопластови връзки и отношения както на мястото, където работят и живеят в момента, така и в това, от което произхождат. Това от своя страна довежда до конструиране на включеност в повече от едно общество. (Марков и Пилева, 2016)

Джакомо Салварани, преведен на български от Калина Дренска, пише следното: „Транснационалната инфраструктура не е нито отделена от връзките си с локалните контексти, нито е прост техен сбор. Още по-малко е формално споразумение между синдикати и колективи. Тя е по-скоро пространство за организиране, в което вълните на неподчинение на местно ниво могат да бъдат насочени към общи врагове в европейски мащаб, като в същото време всяка отделна инициатива бива подсилена и свързана с нови съюзници“. Салварина от своя страна цитира Transnational Social Strike Platform, според които транснационалното „в

случая не следва да бъде разбирано като абстракция, а като конкретно пространство“.(Салварини, 2021)

Последният автор поставя въпроса за транснационалното и ролята му в икономическото и социално интегриране на българския мигрант в Европа. Допуска се, че актът на миграция не е само резултат на рационален избор, преценка на ползите и рисковете. От своя страна социологическите дефиниции от миналия век третират миграциите като преместване от едно пространство в друго, а индивидът напълно отдалечен от предното си местообитаване, с много редки контакти с близкото обкръжение.

Когато се говори за осъществяване на транснационализъм се засяга и темата за идентичността. Адаптацията в приемащата страна не се осъществява за сметка на чувството за принадлежност към изпращащата такава - асимилацията на «новите» мигранти се случва плавно и с помощта на социалните контакти, които осъществяват.

2. Методология на изследването

Дълбочинни интервюта с основни въпроси по-скоро като теми за обсъждане и въпроси-подказки, за да не се пропуснат важни аспекти и възможности на интервюираните сами да повдигат значими за тях въпроси и да отговарят със собствен стил и продължителност. Провеждането на интервютата се случва онлайн, поради ситуацията с Covid 19.

Въпросниците включват блокови въпроси, отнасящи се до: мотивация за заминаване; социални контакти; предизвикателства пред живота в глобален град; източници на подкрепа; жизнени планове за бъдещето.

Подборът на респонденти е извършен по следните критерии: живеещи в Лондон от минимум една година, на възраст 19- 45 години. Лицата, взели участие в емпиричното проучване са придобили различни нива в своето образование, като същото се отнася и за тяхната професионална квалификация и реализация. В процеса на провеждане на дълбочинните интервюта лицата предоставят информация, която очертава конкретни тенденции по отношение на пребиваването им, чувството за принадлежност, планове за бъдещето.

В хода на проучването са срещнати редица предизвикателства пред работата на терен, породени от световната здравна пандемия, с която живее човечеството повече две години. По-голямата част от интервютата са проведени чрез онлайн комуникация. Самите респонденти, с които е направена предварителна уговорка трудно спазват първоначалния план, защото първоначалните им планове са се променили, част тях се завръщат за кратък период в България, други сменят позиции и среда, за да се приспособят към живота с вируса.

По време на разговорите интервюираните споделят подробности, които не обхващат кръга от въпроси, защото изолацията допълнително е засилила чувството им за отдалеченост (от общност, близки, познати и т.н.). Тези от тях, които пребивават на територията на Лондон за по-дълъг период, се адаптират в по-голяма степен към „новата нормалност“. Останалите се чувстват крайно несигурни, защото към момента на настъпването на пандемията не са решили проблемите от битово естество и професионална реализация.

В хода на изследването излизат и „тъмните“ страни на транснационализма и неговото осъществяване, за които пишат Марков и Пилева. Представен е случай на „транснационално родителство“, в който децата израстват отдалечено от родителите си. Водещ мотив за заминаването е осигуряването на по-добро бъдеще, но това от друга страна води до липсата на пълноценна комуникация и отдалечаване. Очертани са и новите възможности пред мигрантите, обвързани с повече женско и детско участие в миграционния процес, осъществяване на активни социални връзки и постигане на жизнени цели (Марков и Пилева, 2016).

3. Мотивация на българите за установяване в Лондон

Както показват и други проучвания на българските емигранти, изследването установява широка палитра от мотиви за напускане на родната страна. Освен класическите икономически мотиви (Минчев и кол., 2012), мотивацията на мигрантите включва преди всичко търсене на по-широки възможности, отнасящи се до обучение и придобиване на трудов опит в мултикултурна среда; възможности за по-добра, по-високо платена, по-висококвалифицирана и по-интересна работа. Те също така включват и съображения от областта на личния живот: от стремеж към постигане на социална сигурност, през търсене на нови контакти и приятелства до опити за преоткриване на себе си, за среща с нови предизвикателства и умение да се справиш с тях.

Николина на 38 г. е една от интервюираните с най-богат опит във Великобритания. Това, което разказва тя за живота си на родна земя и заминаването си е следното:

„Завърших средното си образование в Художествената гимназия в гр. Пловдив, след това продължих образованието си в Академията в гр. Пловдив със специалност Живопис. Занимавам се с визуални изкуства. През 2010 г. заминах със съпруга си за Великобритания, където продължих образованието си с магистратура, специалност Изящни изкуства в Университета на Саутхемптън, през 2010-2011 г. Следващата година спечелих стипендия за докторантура в същия университет с тема, посветена на отношението на съвременното изкуство в България към социалистическия реализъм. Защитих дисертацията си през 2015 г. Оттогава се занимавам с живопис и продължавам изследванията си за българското изкуство. Омъжена съм, с една дъщеря.“

Николина приема живота преди заминаването за удовлетворяващ, защото е със своите близки и приятели. В професионален план основните проблеми, които се превръщат и в мотиви за заминаването са липсата на диалог върху съвременното изкуство, безперспективност и невъзможност за осъществяване на таланта ѝ в една атмосфера на съмнителен подбор в областта на културата и хуманитарните науки, на затворени общности, скрит подбор в академичните среди (например фактът, че няма възможности за преподаване в университети на „външни“ хора, т. е. подборът се осъществява не върху професионални качества), малък пазар на изкуството и др.

4. Социалните контакти като основен източник на подкрепа

Социалните контакти на емигрантите в големия град са от изключителна важност както за тяхната начална адаптация, така и за по-нататъшната им интеграция на пазара на труда и съседските общности (Popivanov & Kovacheva,

2019). Под формата на „силни“ и „слаби“ връзки (Coleman, 1990), те позволяват на мигранти да осъществяват взаимоотношения както с изпращащата, така и с приемащата страна. Запазвани, променяни и новосъздадени, те се мобилизират от мигрантите като социален капитал в срещата с многообразните предизвикателства на живота в емиграция.

Българските мигранти, които се нуждаят от подкрепа в началото на своето пребиваване в страната, могат да се обърнат към редица общности, които целят приобщаване. Освен формалната подкрепа от местното правителство и съществуващите практики и политики, пребиваващите в приемащата страна разчитат на съдействие от страна на неформални организации, обединяващи българите в конкретния регион.

Новите мигранти разчитат на установените българи за намиране на жилище – първоначално при познат, и за първата работа, и за първите контакти с администрацията за документи и други услуги, осъществявани между тях. Според Грановетер индивидите, които поддържат голяма мрежа от слаби връзки имат достъп до по-голям обем от информация; информацията идва от най-различни отдалечени места, което от своя страна предполага повече възможности, защото общество без доверие между индивидите трудно се интегрира (Granovetter, 1973).

Наталия живее в Лондон от почти 10 години. Като човек, който се занимава с образование и изкуство, поддържа социални връзки в среди, които са обвързани със сферите ѝ на дейност:

“Социалните ми връзки във Великобритания са свързани най-вече с университета. Бих казала, че институцията дава възможност за едно сравнително свободно пространство за общуване, където националността не е от такова значение, а най-вече професионалните интереси и качества. Попаднах също така на съседни - англичани, които имат близки от България и по тази причина са отворени за разговори с нас. Някои от съседите ни (също англичани) избягваха да говорят с нас в началото, но след публикация в местния вестник за мой успех в конкурс за изкуство, започнаха да търсят контакти с нас. Поддържам също така контакти с българската общност покрай Православната църква в Лондон. С близките не съм спирала да комуникирам по интернет и телефон.”

В Лондон функционират български училища, провеждат се мероприятия, обвързани с българските традиции, обичаи и др. В онлайн пространството в полза на мигрантите се учредяват групи, които работят в полза и за улеснение на тези, които се нуждаят от подкрепа при ориентирането и устройването си.

Милена, като основател и директор на две български училища, допринася в голяма степен за развиването на традиции и празненства на английска земя.

„Аз съм създател и директор на двете най-големи български училища в Лондон. Също така имаме и семеен бизнес за внос и търговия с български стоки във Великобритания, със съпруга ми организираме различни събития тук за българската общност - концерти, изложби, театри и т.н. Тези мероприятия сближават хората.“

За респондетката изброените мероприятия подпомагат запазването на регулярни контакти в английската столица, създават общности, които се подкрепят и запазват в голяма степен българските традиции.

Бойко на 46 г. е един от създателите на групата за разходки из Лондон - общност, в която опознават глобалната столица заедно. По време на разходките из забележителностите в града мигрантите научават своите лични истории. Поддържа се и сайт, който дава подробна информация, която пряко засяга пристигащите български мигранти в английската столица.

„Разхождайки се заедно, ние научаваме своите истории. Има хора, които не се възприемат като мигранти. Общо взето общността, с която се свързваш и събираш те кара да се чувстваш по даден начин. Повечето не се усещат като мигранти...“

За Бойко това е начин общността от българи в Лондон да споделят опит, общи интереси, преживявания и т.н.

Цветанка, живееща в Лондон от 5 години, разказва за източниците на подкрепа, с които е пряко запозната:

„Има създадени много групи във фейсбук, от които да се черпи информация. Аз лично съм правила запитвания по много въпроси. Българското общество в Лондон е сплотено и големи групи от хора се събират за честване на празници. Детето ми посещава и българско училище. Българската църква също сплотява много.“

Българската православна църква в Лондон „Св.Иван Рилски“ е събирателен пункт. Официален представител на Българската патриаршия е отец Симеон Илиев.

Българското училище „Моята азбука“ работи в Западен и Южен Лондон, като от няколко години събира деца, които имат желанието да изучават българския език и култура. Училището е на самоиздръжка и обикновено занятията се извършват два пъти седмично. Други български училища, които могат да посещават децата на българските мигранти са „Звънче“, „Букваран“, българско школо „Васил Левски“.

5. Новата идентичност на мобилните българи

Българите, които живеят в Лондон се чувстват граждани на Европа. Те приемат навиците и възможностите на мястото, което е техният дом за дадения момент, но не се възприемат като англичани (включително и в случаите, когато е получено гражданско във Великобритания). Наталия се чувства удовлетворена от своя живот в английската столица, но това не повлиява на чувството ѝ за принадлежност:

“Получих английско гражданство преди няколко години, но не бих казала, че идентичността ми като българка се е променила от този факт, нито от пребиваването ми във Великобритания. Чувствам се дълбоко свързана с България и проблемите ѝ и следя постоянно политическите събития по медиите. Не съм член на партия, но статиите и картините ми са посветени в голямата си част на политически въпроси, най-вече български такива. В същото време се възхищавам от някои норми и начини на общуване във Великобритания и се опитвам да ги възприема, например стремежът другите да не бъдат обременявани с лични проблеми, въздържаността и др. Възхищавам се също на употребата на езика във Великобритания, а именно използването на много изрази като „по мое мнение, аз смятам“ и т. н., които не предполагат изразяване на обективна истина, в сравнение с нашия „навик“ да говорим „обективно“.

В първия представен случай лицето е висококвалифицирано, с престижна професия и дълъг мигрантски опит. Най-силно се откроява фактът, че лицето не чувства удовлетвореност от предоставените възможности за развитие в родината. Като човек на изкуството Наталия изпитва стремеж за генериране на по-голям брой социални контакти.

Друга респондентка, Николина, набляга на темата за идентичността и нейното значение за мигранта:

Един аспект на идентичността ми, който забелязах, че се промени след заминаването ми, беше усещането „от къде идвам“. В момента, в който напуснах страната, за останалите бях просто „от България“, а не от Пловдив, Стамболийски и т. н. Забелязах, че българите във Великобритания почти не се интересуват от това от кой град са, за разлика от вглеждането в този аспект, когато съм в България, който често се превръща в болезнен проблем, особено „столица – провинция“.

Николина е на 37 г., живяла е в редица държави, включително Япония и Токио. Опитът ѝ като мигрант във Великобритания е над 13 години, като на всяко едно от посочените места е заемала висококвалифицирана длъжност. Основните мотиви за заминаване и устройване в чужбина са липсата на усещане за перспектива в България.

За Инна, живееща в Лондон от пет години въпросът за идентичността стои по следния начин:

„Аз съм 100 % българка. Това, че не живея за момента в България не ме прави чужденец, въпреки че тук се чувствам като местна“.

Глобалната столица е притегателен център за мигранти от Източна Европа (и не само) години наред. Перспективите на българските мигранти преди и след решението за миграция се базират на липсата на възможности и наличието на такива, политически и социален климат, а в последните две години и на развитието на пандемията Covid 19. В същото време, именно развитието на пандемията и Brexit пренареждат възможностите им по отношение на продължаване на пребиваването в Лондон или взимане на решение за завръщане в родината.

Цветанка, на 45 г., живее в Лондон от 5 години. Работи в сферата на почистването от самото си пристигане в английската столица. Заминава при своя житейски партньор, който пребивава в страната от приблизително 7 години. Малкият ѝ син, тогава на 10, прекъсва обучението си в България и се устройват заедно в приемащата страна. Преди да бъде предприета тази житейска стъпка за мигриране, Ц.И. има бизнес за детски храни, който фалира. Перспективата на заминаване с цел финансова стабилизация е единствената възможна към онзи момент. Големият син на мигрантката също се присъединява към тях, но се завръща в България.

„Живея в Лондон от 5 години. Истината е, че не се адаптирам много добре към нови познанства и приятелства с англичани, защото не владее добре езика. С мен е моят син, който сега ще бъде 9ти клас. За него първата година беше пълен кошмар. Много често го намирах да стои сам на училищния двор, защото съучениците му не желаят на играт с дете, което не говори родния им език...“

Цветанка вижда перспектива в пребиваването си в глобалния град от финансова гледна точка, но не гради планове за дълготрайно устройване в Лондон, включващо пенсиониране.

„Ще дойде момент, в който ще се завърна в България, но за момента нямам такава възможност. За мен е важно да съобразя плановете си с обучението на моя малък син.“

Милена е създател на две български училища в Лондон. Завършила е Социология и политически науки в ПУ „Пиисий Хилендарски“ преди 20 години. Среца своя съпруг в Лондон и заедно създават верига български магазини. С подкрепата на семейството си успява да отвори две български училища на английска земя – „Васил Левски“ в Бъркинг и „Розова долина“ в Тотнъм.

„Заминах за Лондон преди 20 години, когато бях на 26 години с идеята да науча английски, да поживея година там и след това да реша как и къде да продължа живота си. През тази една година срещнах съпруга ми /той е българин също/ и нещата някак естествено си продължиха на „английска почва“. Решението да замина не беше лесно, тогава се изискваше виза, бяха нужни доста документи и също аз тръгнах сама, до тогава не бях пътувала в чужбина и не знаех английски въобще. Заминах с перспективата да се развивам. Мисля, че успях. Да развивам училищата е огромно предизвикателство, с което се сблъсквам всеки ден.“

Калина е жена, на 35 г., живее в Лондон от 10 години. Тя изпитва задоволителна удовлетвореност от живота си в България, но фактът че е безработна я притеснява.

„В края на 2011г. останах без работа. Реших да пробвам да си намеря такава, чрез jobs.bg. Не очаквах абсолютно нищо да излезе от там. През това време вече имах приятели, които бяха заминали за Англия, Кипър, Америка... Затова, когато видях обява за детегледачка в Англия, ми се прииска да пробвам в чужбина. Исках да видя и други страни. Не очаквах да ме одобрят. Нямах педогогическа квалификация, не бях шофьор, бях пушач по това време....Абсолютно не се вписвах, освен с едно, че просто обичам децата. Избраха ме. И всичко се случи много бързо. Докато осъзнавах факта, че заминавам сама в чужбина, се опитвах и да се сдобия с някакви съвети, връзки....“

Мигрантите разчитат до голяма степен на неформални канали за подкрепа в своите първи стъпки на адаптация към приемащото общество, но за тях това е трудност, защото се страхуват от езикова и социална дистанция. (Popivanov and Kovacheva, 2019)

Във всеки един от представените случаи е налице възможността за използване на неформални канали за подкрепа и избягването на пълно дистанциране от контакти в града, който е приемащ. Същите са важни за всеки мигрант, който тепърва се устройва в Лондон.

Предизвикателствата пред българските мигранти драстично се променят с хода на събитията от 2020 и 2021 година. Brexit и пандемията, породена от Covid 19, поставят респондентите пред избор дали да продължат своя опит като мигранти или да се завърнат на родна земя.

За предизвикателствата преди тези две нови събития респондентите очертават следните граници:

„Намирането на подходяща работа определено е трудоемък проект, в моя случай ми отнемаше около 2-3 месеца плътно търсене докато намеря подходяща позиция. Основният проблем, бих казала, е тихата дискриминация, на която ние като източни европейци, и българи в частност, сме подложени. Аз лично го усещах като отношение, макар че англичаните не казват нищо в прав текст. Животът в Лондон е много скъп и съответно като новопристигнал човек се сблъскаш със съвсем битови проблеми от рода, че трябва да живееш под наем в една стая и да делиш апартамент с непознати хора, което за мен беше културен шок. Отнема години, докато успееш да си стъпиш на краката и да можеш да си позволиш да заживееш сам без съквартиранти, нещо което в България е много по-лесно достъпно и не съм оценявала преди.“

За Петър, 34-годишен, няма съществена разлика в ежедневните дейности и бъдещите планове в Лондон.

„Brexit за мен няма значение, тъй като имам паспорт. Дето се вика ми е ок даже. Covid 19 по отношение на работата не ми попречи по никакъв начин. В логистиката дори се увеличи. Спести ми малко повече пътувания само заради локдауните.“

Респондентът живее на английска земя от 2013 година. Петър се чувства удовлетворен от работната си позиция и развитието на личните планове. При възможност (и когато го позволяват мерките) се завръща за кратки ваканции в България.

„Да, животът се промени през последната година и половина. За дълъг период Лондон беше едно необичайно тихо място, не работеха ресторантите, хотелите, театрите, нямаше ги хилядите туристи. Но към момента Лондон е на път да се върне към стария си начин на живот, благодарение на високата ваксинация на населението вече всичко е отворено и почти няма ограничителни мерки. Брексит също повлиява, най-вече на бизнесите, а оттам и на хората, които се занимават с тях. Хубавото нещо е, че в трудни моменти английската система помага на хората финансово, със съвети и всичко, което е нужно.“

Калина живее от 8 години в Лондон. Тя се чувства реализирана „там“ (Лондон), но е силно привързана към „тук“ (България). Силно впечатление прави, че респондентите не обръщат в обратна посока „тук“ и „там“ в своето възприятие. Там, т.е. текущото им местоположение си остава по-далечно място, въпреки факта, че физически пребивават в приемащата страна.

„Брексит все още не ми се е отразил, понеже все още не съм се прибрала в България откакто е в сила. За това виновник е Ковид пандемията. По отношение на документацията - кандидатствах за право на постоянно пребиваване и бях одобрена. Получих нужните документи. Но не знам как ще стоят нещата, когато искам някой от семейството ми да дойде на гости. Мисля, че за кратък престой няма да има нужда от визи и това е добре. Мисля, че заради коронавирус пандемията все още не се усеща отзивът на Брексит (има предвид конкретно спрямо мен,..... Иначе виждам местни бизнеси, които в пиковия сезон на туризъм в момента страдат неимоверно от липса на персонал. И поради този факт им се налага да работят буквално през ден..или дори само почивните дни. Наистина след януари 2020 г. и началото на коронавируса, не мога да мисля за години напред.“

Според Калина нацията е достатъчно напласена със сериозността на пандемията и всякакви планове за бъдещето биха били безсмислени за момента. Пандемията повлиява по-силно на решенията ѝ от Brexit.

6. Жизнени планове

Плановите за завръщане на българските мигранти се повлияват от лични причини и състоянието на глобалния град след излизането му от ЕС и развитието на пандемията. Част от респондентите, които са интервюирани в края на 2019 и началото на 2020 година се завръщат в България, без това да е било планирано.

„След 5 години в Лондон не мога да бъда сигурна как ще бъде, все пак след Брекзит и след корона вируса доста хора се опитват да гадаят, но според мен Лондон ще се справи и ще бъде добре и след 5 години. Тук всичко се развива и обновява постоянно и смятам, че може би ще се създадат по-добри условия за хората. За България се надявам след 5 години да развием повече икономиката си и , да успеем да се развием към по- добро.. Вярвам, че това ще се случи.“

За Калина идеята за завръщане в родината никога не е била на заден план.

„Но идеята за връщане в България не е табу. Стои ни като вариант- може би някой ден... и някак си това ми дава спокойствие като знам, че аз си имам дом, семейство и приятели и имам къде да се завърна, ако реша... Тук не е България, няма кафенца, приятели, роднини. Тук се идва само, ако си сигурен, че можеш да оцелееш сам. Всичко останало, което дойде е бонус.“

За Цветанка плановите за завръщане в България са обвързани със степента, в която ще пожелае да се развива и образова малкият ѝ син в английската столица и възможността за обратната ѝ интеграция в родината.

„Пред мен стои огромна дилема дали и кога ще се завърна в България. Аз съм на 45, ще се пенсионирам след почти 20 години. Ако изчакам синът ми да завърши училището тук, в Лондон, ще мина 50 години. Да, ще имам право на пенсия, но след навършване на нужните години... Кой ще ме наеме на работа на 50? Когато преди 5 г. личният ми бизнес фалира, потърсих работа на няколко места. Никой не ме нае, била съм възрастна. Не знам какво ме очаква, когато предприема стъпка към родината. Всичко е толкова сложно в държавата ни. На този етап, докато мога да извършвам задълженията си, категорично не бих се върнала.“

Милен живее в Лондон от 8 години. Избира глобалния град, защото желае да се развива. Познанията му по английски помагат да се адаптира лесно. Не възнамерява да кандидатства за гражданство във Великобритания. Доволен е от позицията си в компанията, която работи.

„Не знам дали ще се завърна... Стои като възможност пред нас (живея с приятелката ми), но не сме сигурни. Какъв живот ни очаква в България? Имаме родина, но нямаме среда, възможност и реализация... Връщам се в родния град само заради баща ми. Какво да търся тук без пари.“

За Милен плановите за завръщане в България не стоят на дневен ред. Респондентът се чувства сигурен в своите доходи, работа и начин на живот в английската столица.

„Нямах проблеми с намирането на работа, нито с намирането на подходяща квартира. Единствените неудобства бяха свързани с ниското ниво на услуги като интернет, както и с трудното и бавно отваряне на банкова сметка“.

Наталия очертава проблематични области по отношение на комуникацията в самото начало, но и изтъква предимствата на възможностите, предлагани от страната на пребиваване:

„Основните трудности за мен бяха свързани със затруднението ми в комуникацията заради езика през първите 6 месеца. Опитът в образованието, особено магистратурата си, бих определила като вдъхновяващ и не представляваше трудност, а прекрасна възможност да общувам с хора от почти всички континенти. Докторантурата беше силно конкурентна среда, която ми даде възможност да представя изследванията си в няколко страни и да общувам с творци и учени от цял свят“.

Николина изтъква неудовлетворението си по отношение на мигрантите, идващи от Източна Европа. Респондентката посочва, че самият образ на мигранта от тази част е наслагван в негативен контекст чрез грешно медийно представяне:

„Проблеми с устройването също не са възниквали, като се изключат неизбежните битови неудобства от преместването, най-вече с недотам добрите услуги - интернет и телефон. Отношението към Източна Европа, особено към нас и Румъния налагано в медиите, също даде отражение в общуването ми извън университета, така да се каже, не бях посрещана винаги радушно след като разберат от къде съм. По време на магистратурата изпитвах трудности да намеря работа, която да не е на пълен работен ден. След завършването на магистратурата започнах да преподавам рисуване и бях доволна от работата“.

Инна се чувства добре в Лондон, но в нейните планове влиза това да бъде на родна земя след няколко години:

„Виждам живота си в България след пет години...“

Наталия се завръща в България малко след провеждането на интервюто (бел.авт. през лятото на 2021 г.)

„Трябваше да се върна в България не по свой избор. Негативният ми опит от Великобритания е свързан най-вече с невъзможността да получа адекватна медицинска помощ там, както аз, така и детето ми - аспект, който в голяма степен определи необходимостта да се върна в България. Бих посъветвала бъдещите мигранти (или емигранти) да бъдат отворени за чуждите култури, както английската, така и към другите, които неизбежно ще срещнат там, тъй като това е едно от най-ползните и обогатяващи преживявания. Също така, бих ги посъветвала да не подценяват климата - влажността и студа, аз го направих, и не бях подготвена за него.“

В мотивите за завръщане са отбелязани и най-големите предизвикателства в областта на всекидневния живот: липсата на адекватни медицински грижи, климатът в английската столица, културата на местните граждани и тяхното отношение към мигрантите често граничещо със скрита дискриминация.

Методологията, а именно дълбочинни интервюта, е подбрана с цел лицата, които взимат участие в изследването да имат възможността да представят своя жизнен опит в по-голяма пълнота.

Изследването в настоящата статия се фокусира върху следните аспекти:

- Нов тип мотивация – тя не се влияе в голяма степен от политическите и икономическите фактори, тласкащи мигрантите навън от страната, а повечето

фактори, които ги привличат са по-широките възможности в новата страна. Новата мотивация е по-комплексна – възможности за по-добра работа, с перспективи за развитие и желание за досег до нова култура, нова социална среда, любопитство.

- Нов тип социални контакти – не само с останалите в родната страна роднини и приятели, нито само в тесни затворени етнически общности в обособени квартали на Лондон, но много по-широки – с различни етнически общности в глобалния град, както и с английското мнозинство.

- Нов тип себеусещане за принадлежност към Европа, граждани на ЕС и на света, както и граждани на България. Някои вземат английско гражданство, без да престават да се чувстват българи.

- Нов тип жизнени планове, включващи мобилност – или към родната страна или към други страни.

Прогнозите, които биха могли да бъдат направени от представените теоретични и емпирични данни са следните:

- „Новите“ мигранти ще се стремят към откриване на среда, в която да развият в по-голяма пълнота своите личностни качества и професионален растеж.

- Лицата, предприели стъпка към живота на мигранти, в много по-малка степен ще възприемат себе си като такива (чувството за глобалност влияе и върху възприятието за собствената личност).

- Новите жизнени планове на българските мигранти до голяма степен ще се определят от външни фактори (пример за това е пандемията, породена от Covid 19, конфликти и т.н.).

- Мигрантите, устроили се в Лондон преди излизането на страната от ЕС, ще се придържат към жизнени стратегии с насоченост към текущото им местоположение.

- Отворената стратегия (за контакти с други общности) и слабите връзки ще бъдат по-успешни за трудовата интеграция на емигриралите българи.

- Мнообразието по отношението на типовете мигранти ще се увеличава, като влияние оказват не само глобализацията, но и настъпващите промени в икономически и социален аспект- Brexit, Covid 19, икономическа несигурност в България.

Заклучение

Днес миграцията може да бъде краткосрочна или дългосрочна, временна или постоянна или да се състои от различни вариращи маршрути, включително обратно до страната на произход. Мигрантите от един конкретен регион или град в една страна се преместват предимно в един конкретен регион или град в друга държава, често с помощта на вече изградени мрежи. Това не е нов и непознат феномен, но е един от проводниците на транснационализма. В резултат на тези трансформации, мигрантите могат да получат образование в една държава, да работят и отглеждат деца в друга и да се пенсионират в трета, различна от предните местообитания. Мотивацията на “новите“ мигранти се различава от тази на предишните, заминаващи по икономически и политически причини. Те присъстват в две общества и култури, като използват икономическите и политическите възможности, създадени от този двоен живот. Основната предпоставка това да се случи е добре изградената мрежа

от социални връзки и взаимодействия. Последните стават възможни посредством транснационализма.

Интервюираните респонденти са притежатели на нов тип мотивация, която е комплексна. Те желаят да получат възможности за по-добра работа, с перспективи за развитие и желание за досег до нова култура, нова социална среда, възможности за развиване на личните им качества. Социалните връзки, които поддържат, са по-глобални - те комуникират с близки в родината, сънародници в Лондон, но и с редица други народи. Респондентите се чувстват българи, но и удобно като жители на глобален, европейски град.

От анализиранияте отговори от страна на респондентите се очертават следните основни предизвикателства и мотиви за завръщаната се миграция:

- Комуникация - част от респондентите не владеят на високо ниво английски език и това ги възпрепятства в редица дейности.
- Посещаването на мероприятия, които са организирани от българската общност в Лондон сплотяват мигрантите и дават възможност за осъществяване на контакти, които да помогнат на новодошлите при намирането на първо работно място или временна квартира.
- Акт на обратна миграция би бил предприет заради подобряване на икономиката в България, предоставяне на по-добри възможности за реализация или личен мотив.
- Респондентите, които към момента на интервюта не обмислят завръщане в родината, се чувстват удовлетворени от своя жизнен стандарт в Лондон и перспективите, които глобалната столица предлага.

Част от интервюираните са се адаптирали в приемащата страна, имат собствен бизнес и не възнамеряват да се завърнат в родната страна. Други възнамеряват да извършат акта на завръщане, но не се ангажират с конкретизиране на период. В един от случаите респондентката се завръща малко след провеждането на интервюто.

Обобщено, пред по-голямата част от мигрантите стои отворена възможността да предприемат акт на ре-миграция. Те смятат, че имат задоволителен жизнен стандарт в Лондон, но биха се завърнали в родината поради лични причини или промяна на ситуацията в мястото на моментното им пребиваване. Това, което се откроява в отговорите на българските мигранти е, че колкото по-силна връзка поддържат с българските източници на подкрепа, толкова по-високо е нивото им на лична адаптация. Новите технологии оказват голямо влияние за трансформацията на миграционните процеси. Миграцията е „глобализирана“ чрез възплъщаването на социалните връзки в мрежите, изградени от транснационални мигранти.

Използвани източници

Ковачева, С. и Б. Попиванов (2021) На път. Миграцията в жизнения опит на българските емигранти в Европейския Съюз. София: СУ "Св. Климент Охридски". ISBN: 978-954-07-5227-3

Кръстева, А. (2014) От миграция към мобилност: политики и пътища. Издателство: НБУ. ISBN: 9789545358371

Маева.М. (2017). Българските емигранти в Англия - минало и съвременност. ISBN 9789543262991

Минчев, В., Маркова, Е., Мишева, М., Зарева, И., Христова-Балканска, И., Бошнаков, В., Калчев, Й. (2012). Българската емиграция: теории, политики, емпирични изследвания. София: ИКОПИС.

Granovetter, V. The American Journal of Sociology, Vol. 78, No. 6. (May, 1973), pp. 1360-1380. Stable URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9602%28197305%2978%3A6%3C1360%3ATSOWT%3E2.0.CO%3B2-E>. The American Journal of Sociology is currently published by The University of Chicago Press.

Coleman, J. (1990). The foundations of social theory. Cambridge: Harvard University Press.

Favell, A. (2011). Eurostars and Eurocities: Free movement and mobility in an integrating Europe. John Wiley & Sons.

Popivanov, B., Kovacheva, S. (2019). Patterns of Social Integration Strategies: Mobilising 'Strong' and 'Weak' Ties of the New European Migrants. vol. 7, issue 4, 28-38

Portes, A. (1999). Conclusion: Towards a new world the origins and effects of transnational activities. Ethnic and racial studies, 22 (2), 463-477.

Castles, S. (2002). International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258>

Kivisto, P. 2001. Theorizing Transnational Migration: A Critical Review of Current Efforts. Ethnic and Racial Studies 24(4): 549-577.

Електронни ресурси:

Марков,И., Пилева, Д.2016. Транснационални миграции.
<https://balgarskaetnografia.com/bit/migracii/2019-05-29-11-45-53.html>

Салварини, Д.2021. Транснационалното като съвременно поле за политически борби. Платформата Транснационална социална стачка – от/на изток и отвъд.
<https://dversia.net/6435/transnational-strike/>

